Cristinel MUNTEANU

OBSERVAȚII ȘI SUGESTII PRIVIND TRADUCEREA UNOR POEZII ENGLEZEŞTI CU FORMĂ FIXĂ

1. SONETE SHAKESPEARIENE

1.0. Comunicarea noastră se referă, în primul rând, la o traducere (integrală) recentă a sonetelor lui William Shakespeare, aparţinându-i unei doamne profesoare de limba engleză din Brăila, Gabriela Constanda[1], dar vom atrage în discuție și exemple din alte două versiuni, cea a lui Ion Frunzetti (o selecție de 81 de sonete)[2] și cea a lui Gheorghe Tomozei (integrală)[3]. Deși ar fi interesant să se examineze toate versiunile parțiale sau integrale ale sonetelor Marelui Will, nu ne-am propus acest lucru aici. Deocamdată, ne vom mulțumi să facem câteva observații asupra tălmăcirilor mai sus-amintite și unele sugestii pentru o viitoare transpunere românească mai adecvată.

1.1. O traducere bună a sonetelor lui Shakespeare reprezintă un act de cultură, la fel ca traducerea *Iliadei* sau a *Bibliei*, de pildă. Dar cum ar arăta o astfel de traducere? În principiu, este necesar să fie așa cum este cultura în esența ei, adică, cu vorbele lui Eugeniu Coșeriu, „identificând onticul cu deonticul"; așa cum trebuie să fie și nu cum se constată empiric, pe alocuri. Însă ce înseamnă acest „a fi cum trebuie" în cazul unei traduceri? De la cei vechi ne-au parvenit unele recomandări utile, de altfel foarte actuale.

1.1.1. Astfel, Sfântul Ieronim, cel care ne-a lăsat varianta latinească a *Bibliei*, *Vulgata*, declara: „Eu nu numai că o mărturisesc, dar chiar o afirm cu voce tare că, în traducerea grecilor, cu excepția Sfintelor Scripturi, unde și ordinea cuvintelor reprezintă o taină [*ubi et ordo verborum mysterium est*, n. – *C.M.*], am transpus nu cuvânt cu cuvânt, ci sens cu sens [*non verbum e verbo, sed sensum de sensu transtulisse*, n. – *C.M.*]"[4]. Sfântul Ieronim își propunea, așadar, să traducă nu semnificația fiecărui cuvânt, ci înțelesul global al textului. Ne întrebăm totuși dacă nu ar merita mai mult respect și ordinea cuvintelor dintr-un poem scris de Shakespeare, nu doar din *Biblie*.

BDD-A20587 © 2010 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:02 UTC)

1.1.2. Mai aproape de noi, Martin Luther, realizatorul versiunii fondatoare a *Bibliei* în limba germană, afirma despre traducerea poeziei biblice: „Cine vrea să vorbească în germană, nu trebuie să folosească stilul ebraic. Ci, mai degrabă, trebuie să aibă grijă ca – odată ce l-a înțeles pe autorul evreu – să se concentreze asupra sensului textului, întrebându-se «Ce spun (cum se exprimă) germanii într-o astfel de situație?». Odată ce are cuvintele germane care vor servi scopului său, să lase deoparte cuvintele ebraice și să exprime în chip liber înțelesul *în cea mai bună germană pe care o cunoaște* [s. – *C.M.*]"[5]. Pornind de aici, ne putem întreba care este *cea mai bună română* pentru exprimarea sensului din sonetele shakespeariene.

1.1.3. Este evident că există două tipuri de traducere: cea poetică, preocupată să transmită sensul general al textului originar / original și care constituie, la rându-i, un nou act de creație în limba în care se traduce și cea filologică (sau exegetică), exactă, care urmărește, cu ajutorul comentariilor, al notelor explicative, să rămână cât mai aproape de original[6]. Până în prezent nu avem în cultura noastră decât o singură traducere cu adevărat filologică a sonetelor lui Shakespeare, și aceea parțială, aparținându-i lui Andrei Ion Deleanu care se ocupă doar de ultimele 28 de sonete (CXXVII-CLIV), dedicate Doamnei Brune[7]. În schimb, înregistrăm mai multe versiuni integrale sau parțiale ieșite de sub condeiul unor angliști sau scriitori (chiar poeți) renumiți, precum Leon Levițchi, Dan Grigorescu, Mihail Sebastian, Petre Solomon, Ion Frunzetti, Gheorghe Tomozei etc. Preocuparea lor merge către respectarea rigorilor formale / prozodice ale sonetului (poezie cu formă fixă) și a conținutului global al acestor poeme. Soluția pe care o vom propune dorește să împace ambele tipuri de traducere. Credem că astfel atât Shakespeare, cât și cultura noastră, ar avea mai mult de câștigat. Se poate ajunge la o traducere și fidelă, și frumoasă, deși, desigur, absolutul nu poate fi atins[8]. Oricum, pentru o asemenea întreprindere, se cuvine să ținem seama de mai multe aspecte, pe care le vom menționa în continuare. Printre ele, ar trebui să avem în vedere și conceptele de *corectitudine* și *adecvare*, luate în sens coșerian.

1.1.4. Eugeniu Coșeriu distinge în limbaj, pe de o parte, trei niveluri: unul *universal* (nivel al desemnării), altul *istoric* (nivel al semnificației) și altul *individual* (nivel al sensului), de vreme ce „limbajul este o activitate umană *universală* care se realizează *în mod individual*, dar totdeauna conform unor tehnici *istoric* determinate («limbi»)"[9]. Fiecărui nivel îi corespunde un tip de *competență* (o *tehnică* sau o *dýnamis* [concept aristotelic] ori un *saber*, un „știut") pe baza căreia se realizează *activitatea* (*enérgeia* [tot concept aristotelic]) lingvistică. La nivel universal, *competența elocuțională*, ca tehnică, înseamnă „a ști să vorbești în general", la nivel individual, prin *competență expresivă* se înțelege cunoașterea cu privire la elaborarea „discursurilor", în timp ce, la nivel istoric, *competența idiomatică* este constituită de „limba în calitate de cunoaștere tradițională a unei comunități"[10]. În cadrul competenței, E. Coșeriu deosebește și trei tipuri de norme corespunzătoare celor trei niveluri: la nivel universal – *congruența*, dată de regulile generale ale gândirii, precum și de cele legate de vorbirea în general și cunoașterea lumii, la nivel istoric – *corectitudinea*, dată de sistemul de tradiții ale vorbirii dintr-o

BDD-A20587 © 2010 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:02 UTC)

comunitate, la nivel individual – *adecvarea* (sau *tò prépon*), dată de cunoaşterea care se referă la „a vorbi în situaţii determinate şi cu privire la anumite lucruri, cu anumiţi interlocutori”[11]. Adică, altfel se vorbeşte cu un copil, altfel ne adresăm unei femei sau unei persoane în vârstă etc. De asemenea, există tot felul de tradiţii ale textului (despre cum se scrie un sonet, un *haiku*, o scrisoare de condoleanţe etc.) care ţin tot de *saber expresivo*[12]. Trebuie precizat, totodată, că E. Coşeriu face deosebire între corectitudinea idiomatică şi *exemplaritate* (aceasta din urmă referindu-se la normele limbii literare / exemplare).

1.2. Se susţine, de obicei, că o traducere poetică reprezintă o creaţie în limba în care textul este *actualizat*. Dar *a actualiza* înseamnă a transpune în limba actuală? Depinde de ce se înţelege prin *limbă actuală*. Într-un articol redactat de regretata Mioara Avram, se preciza că *limba actuală*, ca termen, are două accepţii: în sens larg, este aceeaşi cu limba contemporană (fază care, în cazul românei, începe de la 1918) iar, în sens strict, ar constitui doar o subdiviziune a ei, limitată aproximativ la ultimul deceniu. Se aprecia, totodată, că, în ultima accepţie, „perioada în cauză este prea scurtă pentru a se putea înregistra modificări semnificative; mai curând se observă tendinţe”[13]. O astfel de tendinţă ar fi şi neologizarea masivă. Este însă adecvat să utilizezi limba română actuală într-o traducere poetică din Shakespeare, în speţă din sonetele sale? Am spune că nu, şi credem că exemplele următoare, din versiunea Gabrielei Constanda, vorbesc de la sine.

1.2.1. Fragmentul „How much more praise deserved thy beauty’s use / If thou couldst answer «This fair child of mine / Shall sum my count, and make my old excuse», / Proving his beauty by succession thine” (Sonnet II) este redat de către Gabriela Constanda prin: „Cu cât mai multă laud-ar avea / Farmecul tău, dac-ai putea să spui: / Copilul e *bilanţul*, *scuza* mea / Şi-ar *demonstra*-o frumuseţea lui”[14]. Neologisme cum sunt *bilanţ, scuză, a demonstra* nu au ce căuta într-o astfel de traducere; se ştie că neologismele diminuează „căldura” lirică, ce are nevoie de termeni „intimi” pentru a fi exprimată. Nu este obligatoriu să fii specialist pentru a simţi aceste lucruri, e suficient să ai simţ estetic (sau acea *cognitio clara confusa*, de care vorbea Leibniz). Să se examineze şi alte exemple, semnate de aceeaşi traducătoare, în care neologismele „zgârie urechea”[15]: „Lo, in the orient when the gracious light / Lifts up his burning head, each under eye / Doth homage to his new-appearing sight, / Serving with looks his sacred majesty” (VII) – „Te uită-n răsărit lumina când / Înalţă arzătoru-i cap, priviri / *Omagiază* soarele-apărând / În *sacră majestate*, străluciri”; „She carved thee for her seal, and meant thereby / Thou shouldst print more, not let that copy die.” (XI) – „Sigiliul ei eşti tu şi eşti menit / *Copia*-i s-o *multiplici, infinit*”; e de mirare că în acest ultim exemplu nu a fost folosit chiar termenul *a printa*, un anglicism recent în limba noastră, de vreme ce în original apare verbul *to print*. Să se observe că, în general, traducătoarea a păstrat termenii englezeşti (sau derivatele acestora, chiar dacă se schimbă categoria lexico-gramaticală), pe motiv că există şi în româneşte (*excuse – scuză, homage* (subst.) – *a omagia* (vb.), *sacred majesty – sacră majestate, copy – copie*), ignorând faptul că în limba engleză din vremea lui Shakespeare respectivii termeni nu erau simţiţi ca fiind atât de recenţi. Exemplele se pot uşor înmulţi, dar

BDD-A20587 © 2010 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:02 UTC)

scopul nostru a fost să prezentăm doar o mostră şi nu un inventar exhaustiv de greşeli / inadecvări.

Totuşi vom mai adăuga şi cea mai gravă (în opinia noastră) situaţie întâlnită: „When I consider every thing that grows / Holds in perfection but a little moment, / That this huge stage presenteth naught but shows / Whereon the stars in secret influence comment" (XV) – „Când văd că tot ce creşte-n jurul meu / şi e perfect o clipă doar durează, / Că viaţa noastră nu-i decât un *show* [sic!] / Ce stelele-n *secret* îl *regizează*". Întrebuinţarea barbarismului *show* (probabil, conducându-se după acelaşi principiu: pentru că în originalul englezesc există verbul *to show*!) în transpunerea românească este impardonabilă.

1.2.2. Conform viziunii coşeriene, deplina funcţionalitate a limbajului se manifestă în limbajul poetic – şi prin *poezie* Coşeriu înţelege *literatura în general, ca artă* – , toate celelalte aşa-zise stiluri funcţionale fiind, de fapt, reduceri ale acestei deplinătăţi funcţionale a limbii. Tot astfel, limbajul curent (înţeles ca limbaj „normal") se prezintă ca o deviere faţă de totalitatea limbajului. În schimb, limba marilor scriitori coincide, practic, cu limba istorică (naţională), ca realizare a posibilităţilor / virtualităţilor deja date în aceasta[16]. Din această perspectivă, nu vom greşi identificând (nu neapărat cantitativ) limba română cu limba lui Eminescu. Cu siguranţă, nu vom greşi nici dacă vom susţine că vocabularul (sau inventarul de cuvinte) utilizat de Eminescu în poeziile sale este nu doar suficient, ci, mai ales, indicat pentru transpunerea sonetelor shakespeariene în româneşte. În cele 2155 de versuri ale *Sonetelor*, cu 17520 de cuvinte, sunt 3239 de termeni[17], mai puţini decât cei număraţi (e adevărat, într-un corpus mai mare de texte poetice) la Eminescu (aproximativ 5000 de unităţi lexicale). Răspundem astfel la întrebarea referitoare la cea mai bună limbă română ce ar servi exprimării acestor poeme. Mai mult decît atât, am putea adăuga că, raportându-ne la evoluţia celor două limbi, engleza şi româna, se poate spune că cei doi creatori sunt „contemporani", ambii situându-se cam pe la începutul perioadei moderne din cele două idiomuri[18]. Bineînţeles că nu se poate realiza o echivalare perfectă între cele două inventare de termeni deţinute de cei doi mari scriitori, dar în linii mari este posibil (şi de dorit) să se facă.

1.3. Un alt aspect asupra căruia dorim să ne oprim este constituit de inadvertenţele (îndepărtările) pe care le prezintă versiunile româneşti în raport cu originalul lui Shakespeare. Iată doar câteva situaţii:

[a] Întrebuinţarea eufemismelor. Uneori traducătorii români dau dovadă de pudibonderie, diminuând forţa versului original. De pildă, să se compare următoarele transpuneri ale fragmentului „*For where is she so fair whose uneared womb / Disdains the tillage of thy husbandry*? / Or who is he so fond will be the tomb / Of his self-love to stop posterity?" (Sonnet III), unde descoperim o vivace metaforă a actului procreării: „Căci unde-i zâna, *pântecul fecior* / Al căreia nu-ţi cere volnic brazdă?" (I. Frunzetti); „Unde-i frumoasa *stea neprihănită* / ce nu s-ar vrea de plugul tău arată?" (Gh. Tomozei); „Căci unde-i ea, cu *pântec nenuntit,* / Ce-o să refuze plugăritul tău?" (Gabriela Constanda)[19].

BDD-A20587 © 2010 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:02 UTC)

[b] Inventarea metaforelor acolo unde acestea nu există. Să se compare fragmentul „So long as men can breathe or eyes can see, / *So long lives this, and this gives life to thee*" (XVIII) cu traducerea lui Gh. Tomozei: „Cât oamenii privesc și cât respiră / Trăiești și tu *în cântu-nchis în liră*". De altfel, în această privință, Tomozei este greu de egalat.

[c] Transformarea comparațiilor în metafore. De la Quintilian încoace se tot afirmă că o metaforă este o comparație prescurtată. Cercetările moderne susțin contrariul: de fapt, comparația este o metaforă dezvoltată. Așadar, imaginile lui Shakespeare sunt, de regulă, mai explicite: „How sweet and lovely dost thou make the shame / Which, *like a canker in the fragrant rose*" (XCV) – „Ce dulce știi să-ți faci nerușinarea! / (*vierme mișcându-se în crisalizi*)" (Tomozei). Acolo unde expresivitatea lui Shakespeare nu este rodul specificului limbii engleze (în cazul expresiilor idiomatice, de exemplu), este recomandabil ca imaginile să fie traduse fidel, pentru că și ele conferă originalitate, prin ineditul lor.

Se pot semnala și alte inadecvări (variația sinonimică, bunăoară, atunci când nu se află în original, deși este adevărat că o regulă a sonetului – probabil a celui italian, nu a celui englezesc – ar fi să nu se repete nici un cuvânt cu sens lexical deplin), dar toate vor fi puse pe seama constrângerilor prozodice.

1.4. Și totuși inadecvările pomenite rezultă dintr-un sacrificiu pe care trebuie să-l facă traducătorii români, întrucât există o diferență cantitativă semnificativă între cuvintele întrebuințate de Shakespeare și cele din transpunerile autohtone. Limba lui Shakespeare conține foarte mulți termeni monosilabici, care nu pot fi redați prin echivalenți monosilabici, deoarece limba română nu-i are. Cuvântul *love* (o silabă) va fi tălmăcit prin *dragoste* sau *iubire* (3 silabe), *shame* (o silabă) va fi tradus prin *rușine* (3 silabe) și exemplele pot continua. O simplă statistică ar demonstra că se pierd astfel, prin trecerea de la engleză la română, foarte multe semnificate categoriale[20], chiar și pentru un singur sonet. Ceea ce pentru poezia românească, prin versurile lui Arghezi („În câmp, în dâmb, în râpi și-n pisc, / Viu când mă urc, și trist când iar mă isc" – *Psalm*; toate cuvintele sunt monosilabice) trecea drept o performanță sau o probă a măiestriei, la Shakespeare este normalitate, întrucât cuvintele din fondul principal (cele mai multe, de origine germanică) sunt, de regulă, foarte scurte (vezi, de pildă, versurile deja citate la 1.3.[b]). Soluția ar putea veni dinspre formula lui Vasile Voiculescu care, în *Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară*, lungește versul la 13-14 silabe, folosind alexandrinul[21], chiar dacă în tradiția românească a sonetului se cultivă endecasilabul (iambic). Este o variantă mai „încăpătoare" pentru conținutul sonetelor shakespeariene, care se apropie de lungimea versurilor libere (de 15-16 silabe, cel mai frecvent) ce apar în tălmăcirea lui A. I. Deleanu.

1.5. Argumentele pe care le-am adus în această lucrare privind vocabularul ce ar trebui utilizat (luându-l ca reper pe Eminescu), precum și lungimea versului (pornind de la intuiția remarcabilă a lui V. Voiculescu), au urmărit să proiecteze o opțiune personală / o propunere de traducere a sonetelor lui Shakespeare. Dincolo de acestea, rămân criticile la adresa întrebuințării fără discernământ a neologismelor într-o atare traducere[22].

BDD-A20587 © 2010 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:02 UTC)

2. **LIMERICK-URI**

2.1. Limerick-ul este o poezie ocazională, cu formă fixă, având de obicei cinci versuri rimate după schema *aabbc* sau *aabba* (există însă şi alte variante). Se spune că ar fi apărut abia în sec. al XVIII-lea în oraşul irlandez Limerick, dar, în realitate, acest tip de poezie este mult mai vechi. A fost popularizat în secolul al XIX-lea, mai ales de poetul umorist Edward Lear în a sa *Book of Nonsense* (1846)[23].

2.2. Prezentăm, în cele ce urmează, câteva limerick-uri în traducere proprie, cu scopul de a evidenţia câteva particularităţi ce ţin de trecerea unui text de la limba engleză la limba română. Evident că sunt necesare o serie de compromisuri. O traducere frumoasă nu este întotdeauna şi fidelă, iar reciproca este şi ea valabilă. Pentru a reda jocurile de cuvinte, traducătorul trebuie să caute alte soluţii valabile pentru cititorul român. Este şi cazul aliteraţiilor sau al jocurilor de cuvinte ce trebuie păstrate, nu doar al respectării prozodiei fixe.

[a] „*There was an Old Man of Nepaul, / From his horse had a terrible fall; / But, though split quite in two, by some very strong glue, / They mended that man of Nepaul*" (Edward Lear)[24].

„Odat-un bătrân din Nepal / Căzuse cumplit de pe cal. / Deşi spart ca un ou, l-au făcut iarăşi nou, / L-au lipit pe-acel om din Nepal.".

Variante: „~ Dar, deşi rupt în trei, cu un foarte bun clei, / Ei l-au dres pe-acel om din Nepal". „~ Dar, deşi despicat, l-au şi reparat / C-un clei zdravăn pe-ăl om din Nepal". „~ C-un clei bun pe-acel om din Nepal" (*C.M.*).

[b] „*There was a young fellow named Hall, / Who fell in the spring in the fall. / 'T would have been a sad thing / Had he died in the spring. / But he didn't – he died in the fall.*" (W.S. Gilbert).

„Era un flăcău numit Hall / Ce căzu primăvara-ntr-un ghiol. / Ar fi fost un mare păcat / În pârâu să se fi înecat. / Însă nu – a murit într-un ghiol" (*C.M.*).

Această versiune, deşi mai apropiată de sensul originalului, nu redă şi ambiguitatea polisemiei suprapuse în cazul cuvintelor *spring* şi *fall*. În această privinţă, mai reuşită este varianta următoare, unde este speculată polisemia cuvintelor *cuptor* şi *frunzar* (care denumesc şi luni ale anului în registrul popular).

„Era un flăcău, Coridor, / Ce căzu în frunzar în cuptor. / Ar fi fost vai şi-amar / De murea în frunzar. / Însă nu – muri în cuptor" (*C.M.*).

[c] „*There was an Old Man of Dundee, / Who frequented the top of a tree; / When disturbed by the crows, he abruptly arose. / And exclaimed, «I'll return to Dundee»*" (E. Lear)[25].

„Stătea un bătrân din Dundee / Cocoţat într-un pom zi de zi, / Când, de ciori deranjat, s-a sculat imediat / Exclamând: «Mă-ntorc în Dundee!»".

[d] „*There was an Old Man of Bohemia, / Whose daughter was christened Euphemia; / Till one day, to his grief, she married a thief; / Which grieved that Old Man of Bohemia*" (E. Lear).

BDD-A20587 © 2010 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:02 UTC)

„Era un bătrân din Boemia / C-o fiică botezată Eufemia / Din păcate, ca soţ, ea-şi alese un hoţ, / Mâhnind pe-acel om din Boemia" (C.M.)[26]. Tălmăcirea noastră surprinde şi rima interioară din versul nr. 3.

[e] „*A fly and a flea in a flue / Were imprisoned, so what could they do? / Said the fly, «Let us flee!» / «Let us fly!» said the flea. / So they flew through a flaw in the flue*" (Carolyn Wells).

„Un purec plăpând şi-o ploşniţă-n plasă / Fură închişi, deci pe unde să iasă? / Purecul spuse: «Hai să sărim!» / Ploşniţa spuse: «Hai s-o roim!» / Şi-o roiră prin ruptura din plasă" (*C.M.*).

Este imposibil de redat perfect în română aliteraţiile (şi în aceleaşi sunete!) din originalul englezesc. Cu toate acestea, există mijloace prin care imperfecţiunile pot fi estompate, chiar dacă anumiţi termeni nu-şi păstrează semnificaţia originară ori sunt înlocuiţi.

3. **CONCLUZII TRANZITORII**

Dificultatea formulării unor principii clare în ceea ce priveşte traducerea textelor literare (mai ales atunci când respectivele texte sunt poezii cu formă fixă), ţine de statutul paradoxal (ori „dublul statut") al traducerii literare în general, întrucât aceasta ţine atât de *ştiinţă* (şi există o disciplină numită *traductologie*), cât şi de *artă* (şi nu doar în sensul grecescului *téchne*, care însemna şi „artă", dar şi „meşteşug" sau „ştiinţă nejustificată"[27]). Ştiinţa cere obiectivitate absolută, adică să lăsi obiectul să apară în lumina sa proprie: „să spui lucrurile aşa cum sunt" (Platon). În schimb, în artă, subiectul creator (artistul) se absolutizează pe sine însuşi, considerând că arta se face sau trebuie să se facă numai aşa cum procedează el.

NOTE

[1] Traducerea a fost publicată foileton (câte 10 sonete per număr) în două reviste brăilene de cultură, „Dunărea" (începând cu nr. 2, 1999) şi „Florile Dunării" (începând cu nr. 1 din 2001, încheindu-se în nr. 10 din 2004).

[2] Shakespeare, *Sonete*, în româneşte de Ion Frunzetti (Bucureşti, Editura Tineretului, 1964).

[3] William Shakespeare, *Sonnets – Sonete*, versiune românească de Gheorghe Tomozei, Târgovişte, Editura Pandora-M, 1996; în realitate, versiunea lui Tomozei a apărut, într-o primă ediţie, cu două decenii înainte. Pentru original, am consultat *The Complete Works of William Shakespeare*, Wordsworth Editions Ltd, 1996.

[4] Eugen Munteanu, Lucia Gabriela Munteanu, *Aeterna latinitas. Mică enciclopedie a gândirii europene în expresie latină*, Iaşi, Editura Polirom, 1996, p. 79.

[5] *Apud* Pr. Prof. dr. Vasile Mihoc, *Labor omnia. Sfânta Scriptură în versiunea Bartolomeu Valeriu Anania, în Logos Arhiepiscopului Bartolomeu al Clujului la împlinirea vârstei de 80 de ani*, Cluj-Napoca, Editura Renaşterea, 2001, p. 106. Cf. şi Eugenio Coseriu, *Lo erróneo y lo acertado en la teoría de la traducción* [1976], p. 237 (vezi bibliografia).

[6] Şi traducerea unui text non-artistic poate pune probleme, fiind uneori mai mult sau mai puţin exegetică. Astfel, Coşeriu semnalează că în cea mai bună ediţie engleză a operelor lui

BDD-A20587 © 2010 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:02 UTC)

Aristotel, termenul grecesc *tragélaphos* (*ad litteram*, „țap-cerb"), prezent în *Despre interpretare*, a fost redat prin *mermaid* „sirenă", respectându-se sensul, adică „un tip de animal sau de ființă mitologică", căci Stagiritul dorea să se refere la ceva imaginar tocmai pentru a demonstra că limbajul este, întâi de toate, semantic (*lógos semantikós*), deci anterior distincției dintre adevăr și neadevăr, dintre existență și nonexistență. Din punct de vedere filologic, traducerea prin *mermaid* nu permite întoarcerea la izvor (cum se întâmplă în versiunea latinească, unde cuvântul *tragélaphos* a fost tradus literal prin *hircocervus*), fiind, în consecință, o greșeală (Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica integrală*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, p. 62). Eroarea este cu atât mai mare în traducerea lui Mircea Florian (*Organon*, I, București, 1957, p. 208), care utilizează doar termenul *cerb*, distrugând prin aceasta exemplul lui Aristotel. Greșeala nu mai apare în traducerea ulterioară a lui Constantin Noica.

[7] Andrei Ion Deleanu, *Doamna Brună din Sonete (The Dark Lady of the Sonnets)*, versiune românească adnotată la 28 din sonetele lui William Shakespeare, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.

[8] În general, se spune că funcționează și aici legea compensației, adică, în transpunere, unele pasaje sunt redate foarte bine, iar altele sunt mai puțin izbutite.

[9] Eugeniu Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, Chișinău, Editura ARC, 2000, p. 233.

[10] *Ibid*., p. 236.

[11] Eugeniu Coșeriu, *Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, supliment al publicației „Anuar de lingvistică și istorie literară", t. XXXIII, 1992-1993, Seria A. Lingvistică, Iași, 1994, p. 36.

[12] *Ibid*., p. 36-37.

[13] În Marius Sala [coord.], *Enciclopedia limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001, p. 19.

[14] Evidențierile ne aparțin.

[15] Nu ne vom referi aici și la numeroasele stângăcii ce țin de prozodie, atunci când versurile din versiunea doamnei profesoare Constanda „șchiopătează". În acest sens, oferim un singur exemplu: „Ca dragul meu să n-ajungă cum sunt, / Zdrobit și zdrențuit de timp hain, / Secat de sânge, cu părul cărunt / Și riduri mii, când cerul lui senin / În noaptea senectuții-i prăvălit / Și frumuseți cărora rege e / Pălesc, sau dispărut-au la zenit, / Comoara-i toată risipindu-se, / Pentru așa un timp mă oțelesc, / C-a vârstei blestemate rea plăsea, / Cât timp oameni trăiesc și-și amintesc, / Viața, nu frumusețea să i-o ia. / În negru-mi vers de-a pururi încrustat, / Frumos și tânăr fi-va ne-ncetat." (LXIII).

[16] Eugeniu Coșeriu, *Teze despre tema «Limbaj și poezie»* (traducere din limba spaniolă de Dorel Fînaru, din volumul *El hombre y su lenguaje*, Madrid, Editorial Gredos, 1991), în „România literară", anul XXVIII, 1995, nr. 41, p. 11.

[17] Cf. Deleanu, *op. cit*, p. 9. Statistica îi aparține lui Marvin Spewack, care a publicat în 1970 o lucrare masivă (în 6 volume!) cu concordanțele din operele lui Shakespeare.

[18] Începutul englezei moderne este plasat pe la 1500, iar al limbii române, pe la 1850.

[19] Varianta noastră era „Căci unde-i cea cu pântec nearat / Disprețuindu-ți plugăritul blând? / Și-ndrăgostit de sine ce bărbat / Și-ar lua cu el urmașii în mormânt?" (vezi Cristinel Munteanu, *Traducerile – oglinzi mincinoase*, în „Akademia", Galați, 2000, nr. 3, p. 14-16). Oricum, deși ne-am îndeletnicit, prin anii de studenție, cu traducerea selectivă a vreo 40 de sonete shakespeariene, astăzi am încerca să le traducem altfel.

[20] În terminologia lui Coșeriu, semnificatele categoriale sunt cele patru părți de vorbire existente în toate limbile Pământului: substantivul, adjectivul, verbul și adverbul.

[21] De altfel, sonetul franțuzesc utilizează alexandrinul de 12 silabe, propriu limbii franceze. Alexandrinul românesc are 13-14 silabe.

[22] Nu doar în cazul Gabrielei Constanda. Și alți traducători „păcătuiesc" la fel, chiar dacă nu atât de des.

[23] J. A. Cuddon, *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory* [fourth edition], Penguin Books, 1999, p. 458-462.

BDD-A20587 © 2010 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:02 UTC)

[24] „Era un moș în Nepal / Ce crunt căzu de pe cal. / Deși-n două despicat, / Se văzu iar reparat / Cu lipici viu din Nepal", în Edward Lear, *Rime fără noimă*, antologie și traducere de Constantin Abăluță și Ștefan Stoenescu, București, Editura Albatros, 1973, p. 55.

[25] „Era un ins în vârstă din Karnak / Ce frecventa vârful unui copac. / Fiind dernajat de ciori / Se sălta de subțiori / Strigând: «Mă voi întoarce în Karnak!»" (Lear, *op. cit*, p. 64).

[26] „Avea un moșulică din Boemia / O fată botezată Euphemia. / Dar spre-a lui mâhnire / Luă un hoț drept mire, / Mâhnindu-l rău pe moșul din Boemia" (Lear, *op. cit*., p. 58).

[27] De aceea, traducătorii buni nici nu au nevoie de prea multă teorie, intuind cum trebuie făcută o bună traducere. În orice caz, traducerea ține de lingvistica textului (după cum a arătat-o E. Coșeriu).

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Eugeniu Coșeriu, *Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, supliment al publicației „Anuar de lingvistică și istorie literară", t. XXXIII, 1992-1993, Seria A. Lingvistică, Iași, 1994.

2. Eugeniu Coseriu, „Teze despre tema «Limbaj și poezie»" (traducere din limba spaniolă de Dorel Fînaru), în „România literară", anul XXVIII (1995), nr. 41, p. 11.

3. Eugenio Coseriu, *Lo erróneo y lo acertado en la teoría de la traducción* [1976], în Coseriu, Eugenio, *El hombre y su lenguaje*, Madrid, Editorial Gredos, 1991, p. 214-239.

4. Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica integrală*, interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996.

5. Eugeniu Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, Chișinău, Editura ARC, 2000.

6. J. A. Cuddon, *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory* (fourth edition, Penguin Books, 1999.

7. Andrei Ion Deleanu, *Doamna Brună din Sonete (The Dark Lady of the Sonnets)*, versiune românească adnotată la 28 din sonetele lui William Shakespeare, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.

8. Edward Lear, *Rime fără noimă*, antologie și traducere de Constantin Abăluță și Ștefan Stoenescu, București, Editura Albatros, 1973.

9. Cristinel Munteanu, „Corectitudine și adecvare în versiunile românești ale sonetelor shakespeariene", în volumul *LIMBA ROMÂNĂ AZI. Lucrările Conferinței Naționale de Filologie „Limba română azi", Iași – Chișinău, 3-7 noiembrie 2006* (Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2007), p. 449-456.

10. Marius Sala [coord.], *Enciclopedia limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.

11. *** *Topsy-Turvy World. English Humour in Verse*, Moscow, Progress Publishers, 1974.

BDD-A20587 © 2010 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:50:02 UTC)